Cuvânt înainte sau despre metodă

Obiectivul acestei lucrări este de a scoate în evidenţă factorii şi parametrii care funcţionează complementar în momentul evaluării traducerilor elementelor purtătoare de informaţii culturale. *Intenţia* mea a fost să o scriu în aşa fel încât să apară „drept un plăcut şi inocent compromis între *obiectivitatea necesară* (...) a ideilor şi *subiectivitatea inevitabilă* a modului de a comunica" (C. Dascălu, 1986: 59).

Sunt remarcabile eforturile de emancipare ştiinţifică a traductologiei şi traductologii recunosc necesitatea edificării unei traductologii ştiinţifice, pe baza faptelor concrete, adică în opoziţie cu metoda speculativă care porneşte de „sus", de la universul abstract al traducerii ideale, şi în opoziţie cu metoda proprie studiilor de lingvistică contrastivă, care se concentrează pe contextul lingvistic ori studiază fenomenul traductiv decontextualizat şi exploatează limitele reformulărilor prin lecturi radicale, epistemice etc. Traductologia, asociată ştiinţelor de graniţă şi ştiinţelor complementare, are tendinţa divizării în mai multe traductologii. Credem că această ştiinţă ar trebui să considere arta traducerii şi ştiinţa traducerii neantagoniste şi simultan necesare. Ca urmare, traductologul le va studia în egală măsură. Traductologia bazată pe astfel de premise deschide, cum se observă în studiile recente, drumul cercetărilor inovatoare, dacă nu revoluţionare, care desfid graniţele strict lingvistice pentru a cuprinde atmosfera care înconjoară şi condiţionează manifestarea lingvistică (vorbirea, comunicarea).

A privi traducerea prin prisma rolului său cultural şi istoric, ceea ce îi conferă adevăratele dimensiuni, înseamnă a o aborda interdisciplinar; diacronic, atunci când sunt prezentate teoriile traducerii şi reflecţiile asupra traducerii (proces şi produs finit), şi sincronic, atunci când sunt analizate problemele legate de transferul cultural şi de traducerea culturemelor.

Din vastul obiect de cercetare pe care îl reprezintă traducerea şi contextul extralingvistic, ne-am oprit asupra unui singur element: *culturemul*, deoarece problema se pune încă şi mai delicat în cazul transferului cultural.

Teoretizarea culturemului este ilustrată în capitolul întâi. Identitatea conceptului de *culturem* se materializează din opoziţiile binare pe care le stabilim între acest concept şi alte concepte funcţionale în traductologie şi în lingvistică. Aceste opoziţii ne permit să realizăm un tipar analitic şi chiar să „legiferăm" în cazurile în care constituie categorii cvasiinvariante (opoziţii de tipul *cultrem-traductem, culturem-neologism, culturem-aluzie, culturem-conotaţie* etc.). Receptare complementară a unor principii derivate şi împrumutate din lingvistica generală dobândeşte din perspectivă traductologică valenţe noi. În această ordine de idei, definirea conceptului şi stabilirea accepţiei acestuia în teoria „comparativ-culturalistă" a traducerii vin să completeze contextul teoretic general pe care se bazează analiza practică.

În această ordine a argumentaţiei se înscrie capitolul al II-lea, o pledoarie pentru integrarea traducerii într-un proces unitar şi interdisciplinar, realizat în virtutea unei concepţii deja vehiculate în lucrările de specialitate, dar mai puţin dezvoltate. Conform ipotezei –implicit formulate de semiotica lecturii— câţi cititori atâtea lecturi, deci tot atâtea opere, putem dezvolta o presupoziţie similară: câte traduceri atâtea înţelegeri şi tot atâtea reflectări ale operei de origine în limba-ţintă. Înţelegerea perfectă şi traducerea perfectă sunt noţiuni relative. Cea de-a doua depinde de prima, adică de bagajul cognitiv – şi de subiectivitatea traducătorului, acest cititor intermediar care face să varieze textul ţintă, spre deosebire de textul sursă care nu variază[1]

[1] (…).

BDD-B539-01 © 2004 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:56:06 UTC)

Intenţia culturii, culturem, transfer cultural echivalenţa culturală, *traducere culturală*, *adaptare culturală* ş.a. sunt concepte-cheie care apar în observaţiile referitoare la dificultăţile de traducere a elementului cultural. Este pernicioasă confundarea termenilor: *echivalenţa textelor* şi *identitatea textelor*, asimetrie alimentată de limbi şi culturi tocmai prin deosebirile care le particularizează; *echivalenţa semnificaţiei* relativă la codurile folosite în limbile sursă şi ţintă şi *echivalenţa desemnării* privitoare la discursuri realizate în anumite circumstanţe. De aceea, cercetarea noastră nu se limitează la texte, nici la sensul vehiculat, ci vizează elementul cultural, nestructurabil, greu de reorganizat după legile altei limbi, tocmai pentru că se sustrage reperării şi nu se supune decupării. Culturemul are în vedere actualizarea unei accepţii despre o lume, despre o mentalitate.

Exactitatea unei traduceri depinde de mai mulţi factori, parametri şi criterii, a căror analiză se regăseşte în capitolele destinate transferului cultural şi intenţiei culturii (III şi IV). Ea este determinată de existenţa unei relaţii adecvate între intenţia comunicativă şi textul ţintă, adică de identificarea unei finalităţi a unui *skopos*. De aceea promovăm, în principiu, traducerea culturală şi interpretativă în detrimentul traducerii literale, adică raportarea la condiţiile de producere a sensului (intenţii, finalităţii), dar şi la condiţiile de receptare a sensului sau la situaţia traducerii (efecte şi reacţii dependente şi de bagajul cognitiv al receptorului, de orizontul de aşteptare, complementele cognitive etc.). Pentru că forma şi conţinutul sunt indisociabile, în funcţie de finalitatea amintită anterior, pot prevala consecutiv.

Cu toate acestea, traducerea nu se limitează la a naturaliza, a adapta cu orice preţ; ea îşi propune să satisfacă condiţiile producerii sensului, să păstreze obiectivul iniţial al enunţării şi conţinutul informativ de origine (calitativ şi cantitativ) şi să armonizeze – dacă este posibil – contextele extralingvistice, socio-culturale ale destinatarilor sursă şi ţintă. Aşadar, deoarece nu se poate vorbi despre o echivalenţă perfectă a limbilor (A. Culioli, 1990), modalitatea de traducere depinde de interacţiunea dintre aceşti factori subordonaţi procesului de traducere şi obiectivului acesteia.

Se observă, aşadar, necesitatea unei evaluări din mai multe perspective. În acest scop, distingem demersul traducătorului (traductiv) de demersul traductologului (*traductologic)[2], altfel spus traductologia descriptivă de traductologia normativă, inductivă, ştiinţifică (cf. Ladmiral, 1997). Textul tradus este apreciat la nivel textual, în plan microstructural, unde vizăm atât forma expresiei, cu marca socio-istorică aferentă, cât şi conţinutul, cu referinţele intra- şi intertextuale ce îi revin; dar şi la nivel peritextual, unde prejudecăţile sau mentalitatea socio-culturală joacă un rol esenţial. Textul gradat pe niveluri se înscrie într-o situaţie-intenţie[3], în absenţa căreia este condamnat la moarte pentru că îşi pierde sensul. Nici un element din text nu poate fi separat de ansamblul căruia îi aparţine, o ţesătură care s-ar deşira de îndată ce am încerca să scoatem, aleatoriu, anumite fire fiindcă i-am distruge organizarea formală şi semantică.

Ideea noastră conducătoare este culturalul exprimat atât în sensurile incluse, cât şi tipul de discurs. Facem referinţă la anumite capitole ale lingvisticii ce tratează forme de limbaj care includ aluzia culturală: colocaţiile, idiomatismele etc. Aceste idei sunt susţinute prin exemplele citate şi comentate. Astfel, analiza culturemului şi a problemelor de traducere pe care le ridică este integrată într-o perspectivă globală a teoriilor traducerii contemporane şi situată la confluenţa mai multor discipline. Recunoaştem că transferul culturemelor nu este nici unica dificultate întâlnită şi nici cea mai gravă; este un aspect al cercetării traductologice printre altele, mai puţin studiat până acum. Nu ne propunem şi nici nu încercăm să oferim o listă de soluţii, un reţetar traductiv utopic şi inutil de altfel. Analizăm obiectiv situaţii-intenţie de traducere, cu scopul de a rentabiliza procesul traducerii, de a identifica imperativele deontologice cărora trebuie să le răspundă traducătorul în momentul în care şi-a declarat strategia de traducere. De aceea preferăm concluziilor rezumative şi sintetice, concluziile deschise. Ele asigură prezentarea unitară şi legată a subiectului şi subliniază deschiderea pe care o permite această interpretare.

---

[2] (...).
[3] (…).

BDD-B539-01 © 2004 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:56:06 UTC)

În *Glosarul de termeni utilizaţi în teoria şi practica traducerii*, anexat la sfârşitul lucrării, am cuprins câţiva termeni utilizaţi în traductologie (v. şi G. Lungu Badea, 2003a, 2003b). Glosarea termenilor, definiţi succint, constituie o modalitate rezumativă de organizare alfabetică a metalimbajului folosit. Pentru a situa teoria „comparativ-culturalistă" a traducerii în contextul general al orientărilor traductologiei menţionăm disciplinele colaterale acestei abordări. Subliniem, astfel, interdisciplinaritatea şi transdiciplinaritatea acestor orientări ale cercetării şi conturăm obiectivele specifice. Acestea constau în:

- emiterea unei ipoteze,
- aplicarea în practică şi demonstrarea valabilităţii teoriei astfel formulate, bazată pe studiul comparativ bilingv al traducerii în diacronie şi în sincronie,
- indicarea locului acesteia printre teoriile traducerii.

Cele trei aspecte pe care se bazează cercetarea noastră sunt următoarele:

1 *istoria traducerii şi a teoriilor contemporane ale traducerii*, perspectivă sincronică şi diacronică, în vederea conturării, definirii şi delimitării contextului în care se înscrie cercetarea noastră, domeniul teoriei şi practicii traducerii;
2 *semiotica traducerii*, pentru definirea perspectivei din care studiem fenomenul de traducere. În această secţiune includem şi estetica receptării traducerii.
3 *studiul comparativ al traducerii*, după modelul pe care îl oferă literatura universală şi comparată, conceput în două etape:
3.1 studiul comparativ sincronic / diacronic al traducerii relevant pentru studierea culturemelor (unităţi de cultură) ca probleme de traducere (aplicaţie pe limbile franceză şi română)
3.2 studiul comparativ diacronic al traducerii (franceză, română) relevant pentru studierea anumitor elemente lexicale care sunt tratate diferit în traducere în funcţie de specificul limbilor sau după o strategie comună, datorată înrudirii acestora. Această abordare ar putea constitui o abordare inedită pentru studiile de romanistică[4] de până acum.

Filoanele exploatate sunt prezentate în varianta complementarităţii pentru că se întregesc reciproc în scopul clarificării problemei cercetate printr-un demers integrator, susţinut de promovarea teoriei „comparativ-culturaliste" a traducerii, precum şi de analizarea *culturemelor* şi a comportamentului lor în traducere. Această perspectivă asupra fenomenului oferă o imagine globală a obiectului cercetat şi consolidează demersul nostru unitar şi legat.

În pofida diversităţii, multiplii piloni pe care este construită lucrarea se îmbină ca elementele unui puzzle pentru a defini cadrul şi elementul central al acestui tablou în care se inserează argumentele:

1 traductologia, deoarece ne bazăm pe teoria şi practica de traducere;
2 semiotica, întrucât avem în vedere:
2.1 posibilele lecturi plurale care pot da naştere la tot atâtea traduceri posibile, pertinente sau mai puţin pertinente:
2.2 intenţia culturii care guvernează intenţiile autorului, operei şi cititorului;
2.3 estetica receptării textului sursă şi a textului ţintă şi respectarea fidelităţii, a intenţiei autorului prin traducere.
3 istoria culturii şi literaturii necesară definirii şi înţelegerii contextului de apariţie a operei (situaţia sursă);
4 istoria limbii necesară înţelegerii contextului lingvistic şi al universului discursiv;
5 filologia romanică, pentru studiul comparativ al traducerii unor aspecte comune sau specifice limbilor romanice menţionate anterior, în vederea reliefării unor eventuale observaţii legate de prezenţa, evoluţia şi tratarea acestora.[5].
6 lexicologia şi terminologia;
7 mitologia, etnografia şi folclorul;

[4] (…).
[5] (…).

BDD-B539-01 © 2004 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:56:06 UTC)

8 filozofia limbajului,
9 lingvistica generală.

Credem că cea mai potrivită descriere a nenumăratelor căutări şi încercări de a găsi calea pe care am urmat-o în această cercetare, ar fi paragraful alegoric din *Corespondenţele* lui Diderot, referitor la disputa dintre cuc şi privighetoare. Găsirea centrului de coerenţă a reieşit nu numai din parcurgerea lucrărilor citate în bibliografie, dar şi din reflecţiile derivate din activitatea practică cu studenţii şi, astfel, am descoperit acest punct nevralgic în traducere: *culturemul*.

BDD-B539-01 © 2004 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:56:06 UTC)